

Eugeniusz Niedzielski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

POZIOM I UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI GOSPODARCZEJ

LEVEL AND DEVELOPMENT DETERMINANTS OF ECONOMIC ENTREPRENURSHIP

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, zachowania przedsiębiorcze, uwarunkowania przedsiębiorczości

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial behavior, entrepreneurship conditions

Abstrakt. Celem badań była ocena stanu przedsiębiorczości oraz uwarunkowań jej rozwoju. Przedsiębiorczość gospodarcza, ze społecznego i ekonomicznego punktu widzenia, jest powszechnie uznawana za pożądane zjawisko. Jej rozwój jest uwarunkowany indywidualnymi (zdolnością do bycia przedsiębiorczym), społeczno-kulturowymi, instytucjonalnymi, ekonomicznymi i sytuacyjnymi czynnikami. Skoncentrowano się na ocenie poziomu przedsiębiorczości oraz na identyfikacji wymienionych uwarunkowań ten poziom kształtujących.

Wstęp

Słowo przedsiębiorczość ma w sobie wyłącznie pozytywne konotacje. Dobrze jest być przedsiębiorczym, dobrze jest jeśli przedsiębiorczości przybywa. Przedsiębiorczość jest dobrze postrzegana, wręcz pożądana w odniesieniu ogólnospołecznym i jednostkowym. Przedsiębiorczości oczekuje się w życiu gospodarczym. Jest ona wyznacznikiem sprawności gospodarki i zdolności społeczności do aktywnego uczestnictwa w życiu gospodarczym. Poziom przedsiębiorczości, oceniany różnymi miernikami i wskaźnikami, jest jednym z ważnych kryteriów ocen i porównań międzynarodowych rozwoju gospodarczego regionów i krajów. Zatem pojawia się pytanie: skoro przedsiębiorczość jest tak ważna, pożądana i wspierana, dlaczego nie każdy jest przedsiębiorcą, a jej ogólny poziom z reguły odbiega od oczekiwań. Problem ten jest przedmiotem dociekań nauk ekonomicznych, socjologii, psychologii i innych dziedzin nauki od dość dawna i na ich podstawie można tworzyć pewne uogólnienia dotyczące osobowych i zewnętrznych uwarunkowań powstawania i realizowania działań przedsiębiorczych. Jednakże zmienność tych uwarunkowań w zglobalizowanej i konkurencyjnej gospodarce, nie tylko podtrzymuje zainteresowanie praktycznymi i teoretycznymi aspektami przedsiębiorczości, ale wręcz potęguje znaczenie tej problematyki.

Celem badań była ocena stanu przedsiębiorczości i jej społecznych i gospodarczych implikacji. Źródłem analizowanych danych były raporty Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), informacje GUS oraz literatura przedmiotu. Przedmiotem analizy były osobowe uwarunkowania przedsiębiorczości, a także uwarunkowania zewnętrzne, w tym zwłaszcza formalno-prawne i instytucjonalne. Praca ma charakter przeglądowy, bazujący na wynikach badań prezentowanych w literaturze.

Cechy przedsiębiorcy

Na to, czy ktoś może być i czy będzie przedsiębiorcą wpływa wiele czynników osobowych, środowiskowych i sytuacyjnych. Zbiór tych czynników powoduje, że tylko część ludzi, i to raczej nieliczna, zostaje przedsiębiorcami. Liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw w Polsce wynosi ok. 4 mln, z tego aktywnych jest zaledwie 1,78 mln. Liczby te obejmują wszystkie podmioty gospodarcze, w tym także jednoosobowe (samozatrudnienie). Oznacza to, że na jeden aktywny podmiot przypada 21 obywateli Polski, czyli, że co dwudziesty Polak jest przedsiębiorcą w kla-

sycznym tego słowa znaczeniu. Co miesiąc w kraju rejestrowanych jest około 30 tys. nowych podmiotów gospodarczych. Jednak liczba aktywnych przedsiębiorstw w ostatnim dziesięcioleciu jest w miarę stabilna, co oznacza, że nowe podmioty rekompensują ubytek firm, które zaprzestały działalności, a liczba przedsiębiorców pozostaje względnie stała.

W porównaniach międzynarodowych, jako miarę przedsiębiorczości stosuje się tzw. wskaźnik TEA (*Total Entrepreneurial Activity*). Mierzy on ogólną aktywność w podejmowaniu przedsięwzięć gospodarczych i jest liczony jako odsetek osób dorosłych (18-64 lat) zakładających lub zarządzających nowym przedsiębiorstwem i będących jego właścicielem, w stosunku do ogólnej liczby zatrudnionych [Zbierowski i in. 2012]. W Polsce wskaźnik ten wynosi 9,03 i jest wyższy niż np. w Czechach (7,64), na Węgrzech (6,29), w Niemczech (5,62). Wskaźnik ten wykazuje wyraźny związek z poziomem rozwoju gospodarczego kraju. W krajach zaliczanych do słabo rozwiniętych, zorientowanych na czynniki produkcji TEA wynosi średnio 16,14, w krajach zorientowanych na efektywność (do których należy także Polska) wskaźnik ten wynosi 14,09, a w krajach zorientowanych na innowacyjność, czyli najbardziej rozwiniętych, średnia wartość tego wskaźnika wynosi 6,92 [Zbierowski i in. 2012]. Zatem, w Polsce wskaźnik ten jest zbliżony do poziomu charakterystycznego dla krajów o zbliżonym poziomie rozwoju.

Przytoczone wskaźniki wyrażają przedsiębiorczość w tradycyjnym, ekonomicznym znaczeniu tego określenia, oznaczającym zdolność do uruchamiania i prowadzenia działalności gospodarczej. Definicje przedsiębiorczości wyraźnie ewoluują nabierając coraz szerszego znaczenia. Obecnie „... przedsiębiorczość jest wyrazem aktywności, która w ostatecznym rozrachunku powinna przyczynić się do powstania wartości, przy czym wartość ta może mieć wyraz zarówno materialny, jak i niematerialny, podmiotowy, jak i przedmiotowy oraz implikujący i warunkujący” [Siuta-Tokarska 2013]. Tak rozumiana przedsiębiorczość może mieć charakter indywidualny jak i zbiorowy. Przytoczone wskaźniki odnoszą się do przedsiębiorczości indywidualnej wyrażającej postawę życiową wynikającą ze zdolności do bycia przedsiębiorczym, z posiadania ducha inicjatywy, rzutkości, obrotności czy zaradności [Piecuch 2010]. W takim znaczeniu osoby przedsiębiorcze wykazują tzw. czujność przedsiębiorczą polegającą na zdolności do dostrzegania i wykorzystywania szans (okazji) na rynku. Czujność ta związana jest z oryginalnością myślenia, kreatywnością i nonkonformizmem oraz ze skłonnością do podejmowania ryzyka i pewnością siebie, intuicją, pracowitością i odpornością na stres.

Z reguły wyróżnia się trzy poziomy przedsiębiorczości, obejmujące [Piasecki 1998]:

- pewien szczególnie sposób myślenia wyrażający się ciekawością, potrzebą poznania i działania; osobliwy stan ducha wyzwalający siłę do pokonywania przeszkód, zmiany własnych sądów i oporów, pozwalający działać w warunkach niepewności i ryzyka; osobowość pozwalająca przewyższać przyzwyczajenia i stereotypy, radość tworzenia, optymizm, zaufania do własnych możliwości;
- działanie, aktywność wynikającą z myślenia i osobowości przedsiębiorczej, wprowadzanie innowacji, pokonywanie trudności, wykorzystywanie szans, odporność na sceptycyzm, zdolność do nabywania i stosowania wiedzy potrzebnej do urzeczywistnienia pomysłu;
- efekty, rezultaty działań przedsiębiorczych, w tym założenie i prowadzenie działalności gospodarczej.

Przedsiębiorcę musi cechować także potrzeba autonomii i niechęć do pracy „u kogoś”. Poziom przedsiębiorczości w polskim społeczeństwie, na podstawie porównań i ocen międzynarodowych można ocenić jako względnie wysoki. Ma to niewątpliwie swoje historyczne i kulturowe uwarunkowania. Wprawdzie zaradność i przedsiębiorczość to nie synonimy, jednak doświadczenia wynikające z konieczności „radzenia sobie” podczas wojen i w okresie socjalizmu zapewne przełożyły się na zachowania przedsiębiorcze po przywróceniu gospodarki rynkowej. Przedsiębiorczość Polaków jest podkreślana także w innych krajach po otwarciu europejskich rynków pracy.

Potwierdzają to wcześniej przytoczone wyniki analiz, ale także wyniki badań wskazujące, że 26,8% dorosłych Polaków zamierza w ciągu najbliższych trzech lat założyć działalność gospodarczą, a 33,1% dostrzega szanse biznesowe [Zbierowski i in. 2012]). Wysoka jest samoocena wiedzy i umiejętności, bowiem 52% osób uważa, iż ma kompetencje do prowadzenia biznesu.

Polaków cechuje jednak większy niż przeciętnie poziom lęku przed porażką. Strach przed niepowodzeniem mogący powstrzymać przedsiębiorczość wykazuje 54% Polaków, przy średniej dla grupy krajów o zbliżonym rozwoju wynoszącej 37,2%. Obawę przed porażką częściej wykazują kobiety (60,5%) niż mężczyźni (47,5%), podczas gdy mężczyźni zdecydowanie wyżej od kobiet oceniają swoje możliwości prowadzenia biznesu (odpowiednio 63,6 i 40,5%) oraz częściej dostrzegają szanse przedsiębiorcze (35,1 i 31,0%).

Motywy podejmowania działalności gospodarczej są bardzo zróżnicowane, jednak z reguły sprowadza się je do dwóch grup: chęć wykorzystania szansy i przymus. Wyniki badań wskazują, że Polska należy do krajów o bardzo niekorzystnej strukturze motywacji przedsiębiorczej, bowiem liczba firm zakładanych z powodu chęci wykorzystania szansy tylko nieznacznie przekracza liczbę firm zakładanych z konieczności [Zbierowski i in. 2012]. Niewymuszone, wynikające z realizacji własnych dążeń działania przedsiębiorcze związane są z realizacją potrzeby niezależności i powiększenia dochodu, natomiast przymus wynika z braku dochodu lub z konieczności utrzymania dochodu na akceptowanym poziomie. Struktura motywów przedsiębiorczych jest zróżnicowana w poszczególnych krajach, przy charakterystycznym dla Polski udziale motywów związanych z przymusem (tab. 1).

Tabela 1. Motywy podejmowania działalności gospodarczej w wybranych krajach

Table 1. Motives of setting own companies in selected countries

Motyw/Motive	Polska/ Poland	Czechy/Czech Republic	Słowacja/ Slovakia	Węgry/ Hungary
	%			
Zwiększenie dochodu/Increase of an income level	16	26	18	16
Niezależność/Independence	16	32	16	15
Konieczność/Necessity	53	31	29	42
Motyw nieznaný/Unknown motive	15	11	37	28

Źródło/Source: [Zbierowski i in. 2012]

Badania wykazują także związek przedsiębiorczości z poziomem wykształcenia, bowiem wskaźnik TEA dla osób z wykształceniem pomaturalnym i wyższym, wynosi ponad 12%, podczas gdy wśród osób ze średnim wykształceniem jest to 10,4%, a przy wykształceniu niższym niż średnie zaledwie 6,3%.

Duży udział wymuszonych motywów działań przedsiębiorczych oraz powszechność lęku przed niepowodzeniem wiąże się zapewne z obciążeniem doświadczeniami przeszłości, gdy w socjalizmie tępieno przedsiębiorczość (np. domiarami podatkowymi), lub z niestałości warunków prowadzenia działalności w okresie transformacji ustrojowej. W tym ostatnim przypadku jest to konsekwencja „docierania” prawnych i instytucjonalnych ram działalności gospodarczej, a bywa, że i efekt nadgorliwości politycznej i urzędniczej. Dla przykładu ustawa o działalności gospodarczej z roku 1988 liczyła 55 artykułów i 4 strony, a obecna ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 r. – 111 artykułów i 54 strony (tyle przybyło swobody). Niestabilność prawa i zróżnicowanie interpretacji jest wskazywane jako jedna z głównych przyczyn utrudniających prowadzenie działalności gospodarczej i wywołujących lęk przed niepowodzeniem [Kiezuń 2012].

Zewnętrzne uwarunkowania przedsiębiorczości

Oprócz uwarunkowań osobowościowych na aktywność przedsiębiorczą wpływają uwarunkowania społeczne oraz uwarunkowania instytucjonalne i ekonomiczne. Wśród nich najważniejsze są zapewne osobowe predyspozycje przedsiębiorcze, w dużej mierze ukształtowane przez środowisko społeczne, w tym przez czynniki historyczne i kulturowe. Czynniki zewnętrzne będące źródłem szans i sposobności, ale także zagrożeń i ograniczeń, mogą tę osobową zdolność przedsiębiorczą wspierać lub ograniczać. Żadna organizacja, a zwłaszcza przedsiębiorstwo, nie jest organizacją autarkiczną i zawsze, w różnych aspektach swego funkcjonowania, jest powiązana z otoczeniem. Dotyczy to nie

tylko zasilania organizacji w potrzebne jej zasoby pozyskiwane z otoczenia i realizacji jej celów w postaci świadczenia usług lub sprzedaży produktów (tzw. wejście i wyjście), ale ogólnego kontekstu i konsekwencji zanurzenia organizacji w otoczeniu bliższym i dalszym. W warunkach globalizacji, stosowany dotychczas podział na makro- i mikrootoczenie, w znaczeniu otoczenie dalsze i bliższe, wymaga nowego spojrzenia, gdyż to co do niedawna było dalekie obecnie jest (może być) bardzo bliskie. Niezależnie jednak od tej przestrzennej odległości otoczenia, wyróżnia się w nim jego różne elementy, w tym: otoczenie ekonomiczne, społeczne, demograficzne, ekologiczne, prawne, polityczne, instytucjonalne. Każdy z tych elementów otoczenia może wywierać pozytywny lub negatywny wpływ na rozwój przedsiębiorczości. Z reguły eksponuje się znaczenie czynników najbardziej wymiernych, konkretnych, tj. ekonomicznych (np. podatki, dostępność kredytu, kursy walut) i prawnych (licencje, procedury). Często mówi się także o otoczeniu instytucjonalnym (np. sprawność administracji, organizacje biznesowe, fundusze doręczeniowe, doradztwo). Rzadziej wspomina się o ogólnym kontekście (tle) funkcjonowania przedsiębiorczości, a wynikającym z dominujących wartości, hierarchii prestiżu, ruchliwości i otwartości społecznej, klimatu społeczno-politycznego (w tym poziomu optymizmu społecznego), poziomu wykształcenia i kryteriów awansu społecznego.

Rozpoczęcie i prowadzenie biznesu jest łatwiejsze w krajach, w których przedsiębiorczość uznawana jest za dobrą ścieżkę kariery, gdzie przedsiębiorczości przypisuje się wysoki status społeczny. W tym kontekście obraz Polski w porównaniach międzynarodowych jest dość pozytywny, gdyż wskaźniki oceniające przedsiębiorczość jako dobrą ścieżkę kariery, status przedsiębiorczy i prezentację przedsiębiorczości w mediach są zbliżone do średniej dla krajów o zbliżonym poziomie rozwoju [Zbierowski i in. 2012].

W międzynarodowych rankingach dotyczących łatwości prowadzenia biznesu w 2013 r. Polska awansowała o 10 miejsc zajmując 45 pozycję. Nadal jednak skomplikowane procedury powodują, że pod względem uwarunkowań rozpoczynania działalności Polska zajmuje 116 miejsce, a pod względem procedur związanych z przyłączami elektrycznymi aż 136 miejsce. Rejestracja firmy obejmuje 6 procedur, a czas rejestracji trwa przeciętnie 32 dni, absorbując 17,55 rocznego zysku. Uzyskanie zezwolenia na inwestycję obejmuje 32 procedury. Przedsiębiorca rocznie płaci 29 razy podatki i rocznie pochłania to 325 godzin, itp. [Kieżun 2012]. Nic dziwnego, że najczęstsze zarzuty dotyczące ograniczeń przedsiębiorczości odnoszą się do skomplikowanych regulacji podatkowych i zawitych procedur prawnych, niesprawnej biurokracji, restrykcyjnego prawa pracy i wysokich kosztów pozapłacowych [*Czarna lista... 2010, Przedsiębiorczość kobiet... 2011*]. Za ograniczenie przedsiębiorczości uważa się również duży zasięg szarej strefy i wzrost przestępczości gospodarczej. Dla przykładu, w Polsce w porównaniu z sąsiednimi krajami zdecydowanie częściej występują przypadki oszustw podatkowych (20% wskazań przy średniej środkowo-wschodniej Europy – 10% i świata – 5%), nadużyć na rynku, ujawniania (kradzieży) tajemnic handlowych, występowania zmywy cenowej, kradzieży i korupcji [Siuta-Tokarska 2013].

Podsumowanie

Mimo tych wyraźnych ograniczeń i utrudnień w uruchamianiu i prowadzeniu działalności gospodarczej, aktywność przedsiębiorcza w Polsce jest na względnie wysokim poziomie. Można zatem założyć, że ułatwienie bez konieczności wspierania działań przedsiębiorczych uruchomiłoby ogromny potencjał dotychczas tylko częściowo wykorzystywany. Prowadzenie własnej działalności może być źródłem wielu, nie tylko majątkowych korzyści, z zaspokojeniem potrzeby samorealizacji włącznie. Bywa jednak także źródłem stresu i wymaga zwłaszcza w początkowej fazie rozwoju firmy, całodobowego zaangażowania. Tak rozumiany rachunek „zysków i strat” w ocenie dużej części Polaków wykazuje nadwyżkę korzyści nad niedogodnościami przedsiębiorczości, stanowiąc źródło optymistycznych postaw. Fatalizm w postrzeganiu siebie i swoich możliwości, a także w ocenie otoczenia wyklucza bowiem szanse bycia przedsiębiorcą, rodzi postawy roszczeniowe, a eliminuje przedsiębiorcze. Odpowiedź na pytanie: co z tą przedsiębiorczością, zawiera się w twierdzeniu „nie jest najgorzej” chociaż (jak zawsze!) może być lepiej. Dotyczy to zwłaszcza wyeliminowania lub ograniczenia uciążliwości procedur związanych z uruchamianiem i prowadzeniem działalności gospodarczej.

Literatura

- Czarna lista barier dla rozwoju przedsiębiorczości. 2010: PKPP Lewiatan, Warszawa, 21-33.
- Kieżun W. 2012: *Patologia transformacji*, Poltext, Warszawa, 330-336.
- Piasecki B. 1998: *Przedsiębiorczość i mała firma. Teoria i praktyka*. 1998: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, 30-35
- Piecuch T. 2010: *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa, 15-17.
- Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*. 2011, PARP, Warszawa, 30-32.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, 2012, PARP, Warszawa, 10-15.
- Siuta-Tokarska B. 2013: *Zasadnicze aspekty pomiaru przedsiębiorczości*, Organizacja i Kierowanie, nr 3, 92-105.
- Zbierowski P. i in. 2012: *Global entrepreneurship monitor-Polska*, PARP, UE w Katowicach, 10-25.

Summary

The aim of the study was to assess the state of entrepreneurship and its development determinants. Economic entrepreneurship is, from a social and economic view, commonly seen as a desired state. Its development is determined by individual (ability to be entrepreneurial), socio-cultural, institutional, economical and situational factors. This article concentrates on entrepreneurship level evaluation and on identifying the indicated condition, which determine that level.

Adres do korespondencji
prof. dr hab. Eugeniusz Niedzielski
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Organizacji i Zarządzania
ul. Prawocheńskiego 3, 10-720 Olsztyn
tel. (89) 523 34 98
e-mail: koiz@uwm.edu.pl